

Turbucz Dávid

Horthy Miklós hetvenötödik születésnapja

Az első világháborút követően, az irracionális emberi gondolkodásmód eredményeként, számos európai államban vezérkultuszok jöttek létre. Válságos időszakokban a politikai közösségek életében előtérbe kerülő múltra vonatkozó fikciók, mítoszok egy egyszer már létezett állapotra mutatnak rá, s miután az sokkal inkább elfogadhatóbb a fennálló válságjelenségeknél, így annak visszaállítására szólítanak fel.¹ Ez a vágyott állapot, amely elérését a közösség tagjai a maguk közül kiemelt vezértől várják. Magyarország esetében az első világháborús vereség és összeomlás következtében elszenvedett nemzeti sérelmek orvoslása, az elvesztett nemzeti nagyság helyreállítása, azaz Trianon revíziója volt a magyar társadalom egyik legfontosabb célja. Az irredenta kultusz emiatt már 1919 őszén megtalálta a kapcsolódási pontot a Horthy-kultusszal.²

A '20-as évek közepétől a kultusz építésének stabil keretét alkották a Horthy személyéhez kötődő évfordulók, főként a születés- és névnapok, illetve a kormányzóválasztás és a budapesti bevonulás évfordulói. A tanulmány a kormányzó hetvenötödik születésnapján, a kultusz tetőzésének (1938–1943)³ időszakára eső meghatározó évfordulón keresztül a Horthyról közvetített vezérkép és az alkalmazott kultuszépítési technikák áttekintésére törekszik.

A születésnap alkalmából közvetített Horthy-kép

A vezérkultuszoknak minden esetben igazolniuk kellett a vezér alkalmasságát, bizonyítania kellett azt az állítást, miszerint egyedül a vezér méltó a követésre, egyedül ő képes leküzdeni azokat a válságjelenségeket, amelyek az adott politikai közösség keresztülment. Emiatt mindegyik rendelkezett egy jól kidolgozott elmélettel.⁴ Ez az elmélet volt a szelektíven konstruált, számos irracionális vonással rendelkező vezérkép. Horthy Miklós kultusza esetében ez több

¹ *Romsics Gergely*: Mítosz, kultusz, társadalom. *Mozgó Világ* 30. (2004: 7. sz.) 57–61.

² *Turbucz Dávid*: A Horthy-kultusz kezdetei. *Múltunk* LIV. (2009: 4. sz.) 176–177.

³ *Romsics Ignác*: Horthy-képeink. *Mozgó Világ* 33. (2007: 10. sz.) 15.

⁴ *Ernst Cassirer*: A modern politikai mítoszok technikája. In: *Politikai antropológia*. Szerk.: Zentai Violetta. (Szemeszter) Osiris Kiadó – Láthatatlan Kollégium, Bp. 1997. 38–40.

rétegből állt, mindegyik, külön-külön, s értelemszerűen együttesen is a vezérbe vetett hitet igyekezett erősíteni.

A tanulmány első részében az átnézett napilapokban megjelent vezércikkek, méltatásokon, életrajzokon, visszatekintéseken keresztül közvetített Horthy-kép főbb rétegeinek és elemeinek az áttekintésére kerül sor. E 19 cikk a közvetlen kultuszépítés kategóriájába tartozik, miután az adott lap álláspontját fejezték ki, azaz nem a születésnap ünnepségekről számoltak be, nem a különféle rendezvényeken elhangzottakat közvetítették a médiafogyasztók felé (közvetett kultuszépítés). A kiválasztott napilapok közé a Magyar Nemzetiszocialista Mozgalom lapja, a Magyarság; a Milotay István által szerkesztett imrédysta Új Magyarság; a Központi Sajtóvállalat két lapja, a római katolikus klérus szócsövének tekinthető Nemzeti Újság és Új Nemzedék; a kormányzathoz közel álló Magyarország; a Bethlen István nevével fémjelezhető 8 Órai Újság; a polgári liberális Pesti Hírlap; a Rassay Károly főszerkesztésével megjelenő liberális Esti Kurír; a magát szabadelvűnek valló Újság és a szociáldemokrata Népszava került.⁵ A cikkek megoszlását az 1. táblázat mutatja. Mindegyik napilap kitüntetett módon foglalkozott a kormányzó születésnapjával. A legvisszafogottabb a Népszava volt, de ennek ellenére a szociáldemokrata újságolvasókhoz is eljutott minden érdemi információ.

Az ünnepi méltatások, életrajzi összefoglalók előszeretettel hangsúlyozták a vezérnek tulajdonított tetteket. A kormányzó személyéhez társított és a vezérképbe integrálódott jelzők („nemzetmentő”, „országépítő”, „országgyarapító”) azt az utat írták le (lásd 2. táblázat⁶), amelyet a magyarság 1919 óta szimbolikusan megtett a „bölcs” vezére által kijelölt úton.⁷ A kultikus interpretáció szerint a Szegeden kezdődő „nemzetmentés”: a hadsereg megszervezése,⁸ a rend helyreállítása, az összeomlást eredményező folyamat megfékezése és végleges megállítása⁹ tette lehetővé az „országépítést”, az ország kül- és belpolitikai konszolidálását.¹⁰ Az Új Nemzedék a megszokottabb általános érvényű kijelentések helyett konkrét szociálpolitikai döntésekkel is összekapcsolta a kormányzó személyét, ezzel az államfő szociális érzékenységét hangsúlyozta.¹¹ Az „országépítés”, az „új honalapítás” eredményezte az ország nemzetközi tekintélyének a helyreállí-

⁵ Az egyes lapok politikai orientációjához lásd: „a háború szolgálatában”. Főszerkesztői értekezletek 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25. S. a. rend., jegyz. Joó András, bev. Sipos Balázs. Napvilág Kiadó, Magyar Távirati Iroda, Bp. 2007.

⁶ A 2. táblázat nem különbözteti meg a közvetlen és a közvetett kultuszépítés kategóriájába sorolt cikkeket: a feltüntetett értékek tehát mindkét típust magukban foglalják. A táblázatra történő utalások így értelmezendők!

⁷ Esti Magyarország, 1943. június 17. 2.

⁸ Új Magyarság, 1943. június 18. 1.

⁹ 8 Órai Újság, 1943. június 17. 1.

¹⁰ 8 Órai Újság, 1943. június 18. 1.

¹¹ Új Nemzedék, 1943. június 17. 1., június 19. 3.

tását, viszont ezt kevésbé hangsúlyozták e cikkek.¹² Mindez megalapozta az 1938 utáni revíziós sikereket.¹³ A magyar nemzet ennek során egyre közelebb került a vágyott „szébb jövő”-höz, mindahhoz a múltbéli állapothoz, amit az első világháborút követő összeomlás során elveszített. A kultikus szövegek érvrendszere szerint 1919 óta egy tudatos, megtervezett és részleteiben is átgondolt kormányzást, építkezést valósított meg Horthy Miklós, amelynek egyes szakaszai egymásra épülve hozták el 1938 és 1941 között a „magyar feltámadást”. A vezér lépésről-lépésre képes volt tehát a személyéhez kötött vágyakat megvalósítani – olvashatjuk számtalanszor a korabeli sajtóban.

Ezt az üzenetet erősítette a már magunk mögött hagyott és a lehető legnegatívabban ábrázolt múlt („egy nemzeti katasztrófa mélypontja”), az összeomlás időszakának és a jelen állapotának ütköztetése, annak bemutatása, hogy honnan hová jutottunk el. Mindez a vezér „emberfeletti” nagyságát és a „történelmi” érdemeinek jelentőségét érzékeltette, továbbá kifejezte, hogy egy új, „nemzeti korszak” vette kezdetét Horthy fővezér megjelenésével.¹⁴ Ez volt a szimbolikus kezdet motívuma. A nem túl gyakran alkalmazott – emiatt a táblázatban fel sem tüntetett – történelmi párhuzamok is a vezér kiválóságát igazolták. Eszerint a kormányzó „A magyar történelem legnagyobb alakjai közül való. S azok között is egyedülálló nagyság”. E párhuzamokat szélesebb körben a Reggeli Magyarország használta az ünnepi vezércikkében. Az „országépítő” Árpádok, az „országmentő” Hunyadi János, az „országvezető lángész” Hunyadi Mátyás és Bethlen Gábor, majd a nemzeti függetlenséget képviselő Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos társaságában találjuk meg a kormányzót. A vezércikk ráadásul nem elégedett meg ennyivel, miután leszögezte, hogy Horthy eredményei jóval jelentősebbek, másrészt sokkal nehezebb körülmények között valósította meg mindezeket. Ezt érzékeltette, hogy amíg „Rákóczi és Kossuth országlása a nemzeti állam katasztrófájába torkollott”, addig Horthy egy „katasztrófa” után kezdte meg kormányzását, amely ráadásul „nem a nemzeti függetlenség vége” volt, hanem annak a „kezdeté”.¹⁵

A kultikus kijelentések és a valóság között természetesen meglehetősen nagy szakadék mutatható ki. A '20-as évek konszolidációja ugyanis a vitathatatlan kvalitású Bethlen István nevéhez kötődött,¹⁶ bár a miniszterelnök a kormányzó támogatása nélkül nem valósíthatta volna meg a programját, azaz Horthy Miklós nélkül, még ha ő nem is vett részt a kormányzati politika alakításában, nem lehetett az országot konszolidálni. Horthy ezen a téren tehát kétségtelen érdemekkel rendelkezik, de szerepét, a vezérkultuszok logikája szerint, jelentősen felnagyí-

¹² Esti Kurír, 1943. június 17. 1.

¹³ Esti Magyarország, 1943. június 17. 2.

¹⁴ Reggeli Magyarország, 1943. június 18. 1.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Romsics Ignác*: Bethlen István. Politikai életrajz. Osiris Kiadó, Bp. 2005. 205–253., 329.

totta a kultikus interpretáció. A revíziós sikerek – továbbmenve – szintén nem Horthy „államférfiúi” nagyságának, diplomáciai képességeinek, hanem az európai hatalmi átrendeződésnek, a tengelyhatalmak agresszív külpolitikájának voltak köszönhetőek.¹⁷ Hasonló észrevételek tehetők az 1919–1920-as időszakhoz kötődően is. A vezérkultuszok közös vonása ugyanis, hogy a közösség által megfogalmazott vágyak megvalósítását minden esetben a vezértől várják, így a ténylegesen elért, megvalósított eredmények, a valóságos szerepétől függetlenül, a vezérbe vetett hit erősítése, az alkalmasságának folyamatos igazolása érdekében kizárólag az ő érdemeiként kerültek bemutatásra. A politikai közösség életében végbement előremutató változások kizárólag a vezér sikereiként voltak bemutatathatók.¹⁸

A vezérkép – az alaprétgre épülő – központi metaforája szerint Horthy Miklós 1919 ősze óta a magyar nemzet kormányosa. Eszerint a viharos tengeren, a sziklák és örvények ellenére erőskezü, tévedhetetlen, határozott és megfontolt kormányosként irányítja a nemzet hajóját a biztonságos kikötő, a „szebb jövő” irányába. Mindez nem jelentett mást, mint, hogy egyedül Horthy jelöli ki a magyarság számára követendő utat. A táblázat adataiból látható, hogy az előfordulási arányokat tekintve elsősorban a magyarság vezére, vagy az ehhez hasonló kifejezések voltak népszerűek, míg az ezt szimbolikusan kifejező kormányos metaforája jóval ritkábban fordult elő. Eszerint Magyarország hajóját

„vezeti a viharos tengeren Horthy Miklós kormányzó. [...] Már nem látunk más szilárd pontot, csak annak az alakját, aki a kormány kerekét erősen a kezében tartja, és kemény tekintettel figyeli a tornyosuló hullámokat. Ez nekünk elegendő és megadja a nyugalomunkat ahhoz, hogy vak hittel, teljes bizakodással viseljük sorsunkat. Tudjuk, hogy hajónk egyszer révbe ér. Aki vezeti, annak lelkét a magyar rónák végtelen tengere telítette meg magyar hazája forró imádatával és a világtengerek veszélyei a bölcs nyugalommal, a kormányzás művészetének ítélőképességével”.¹⁹

A viharos tenger egyaránt utalt a közelmúltra, amelyből a nemzetet 1919 után fokozatosan kivezette, de ugyanúgy jelképezte az aktuális háborús állapotokat is (a „vörös tűzvész”-t – utalt a bolsevizmusra a Magyarorságra), amelyek közepette továbbra is megíngás nélkül vezeti a nemzetét.²⁰

¹⁷ *Zeidler Miklós*: A revíziós gondolat. Kalligram, Pozsony 2009. 176–183., 268–292.

¹⁸ *Rees, E. A.*: Leader Cults: Varieties, Preconditions and Functions. In: *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*. Ed. Balázs Apor, Jan C. Behrends, Polly Jones and E. A. Rees. Palgrave MacMillan, London 2004. 14.

¹⁹ 8 Órai Újság, 1943. június 17. 1.

²⁰ Magyarország, 1943. június 18. 1.

A Horthy-kép egyik meghatározó irracionális vonása volt, hogy a „magyarok Istene” akarataként állították be a tevékenységét. Ezzel a „nemzetiesített” Isten és a magyarság közti különleges viszonyt érzékeltették, ami miatt „nekünk” különleges pártfogónk van, aki válságos időszakokban mindig elküldte a „számkra” azt a vezért, aki képes „minket” a szebb és boldogabb jövő állapotába, az „ígéretföldjére” elvezetni.²¹ Horthy Miklóst a „mi” Istenünk (vagy a „Gondviselés”, mindkét változat előfordult a kultikus szövegekben) arra választotta ki, hogy a magyar nemzet vezérévé, „új honalapítóvá” váljon az első világháborút követően.²² Az *Újság* mindezt egy rövid történettel fejezte ki, miszerint 1868. június 18-án az Úristen leküldte egyik angyalát Kenderesre, hogy a megszületett csecsemőt homlokon csókolja, az arcát megsimogassa, ezzel téve ő képessé arra a feladatra, amelyre elhivatott. A történet szerint az angyalnak mindvégig Horthy Miklós mellett kellett maradnia.²³

A vezérkép egyik rétege, ráadásul több elemén is keresztül, a vezér és az őt fenntartások nélkül követő nemzet viszonyát fejezte ki. Az 1920-as évek közepétől a kormányzó születésnapját az egész nemzet bensőséges családi ünnepeként állította be a propaganda.²⁴ Horthy, a háborús viszonyokra is tekintettel, most is elhárította magától az ünneplés minden formáját.²⁵ Ez a gesztus, amelyre a korszakban rendszeres sor került, azonban 1943-ban is csak azt az üzenetet erősítette fel, hogy a nemzet e kérés ellenére is ünnepel (ez az állítás fordult elő a leggyakrabban a vezérkép 3. rétegének elemei közül), azaz szétszakíthatatlan kötelek léteznek a vezér és a követői között. A kultikus szövegek a „hódolat”, a „hála” és a „rajongás” szavakkal fejezték ki a társadalomnak a kormányzóhoz való viszonyát.²⁶ Június 18-án, ennek megfelelően, úgy köszöntötte minden magyar a kormányzót,²⁷ „mint ahogy a hűséges gyermekek serege köszönti a hön szeretett édesapát”.²⁸ A középbirtokos származású vezér, az „édesapa”, aki ráadásul a nemzetet is megtestesíti (ezt felerősítette a földjét művelő „gazda”-ként és „magyar úr”-ként történő beállítás is),²⁹ és a vezetettek, a „gyermekek” közötti hierarchikus viszonyt mindez bensőségesebbé tette. A kultusz patriarchális és paternalista vonásai szerint a magyarság tehát egy nagy család, amelynek feje,

²¹ *Gerő András: Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből.* PolgART, Bp. 2004. 293–296.

²² 8 Órai Újság, 1943. június 17. 1.; Magyarország, 1943. június 18. 1.

²³ Újság, 1943. június 18. 1.

²⁴ *Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz.* In: *A magyar jobboldali hagyomány.* Szerk. Romsics Ignác. Osiris Kiadó, Bp. 2009. 150.

²⁵ Új Magyarország, 1943. június 18. 1.

²⁶ Esti Kurír, 1943. június 17. 1.; Új Magyarország, 1943. június 19. 1.; Újság, 1943. június 18. 1.; Magyar Nemzet, 1943. június 18. 1.

²⁷ Új Magyarország, 1943. június 19. 1.

²⁸ Reggeli Magyarország, 1943. június 19. 1.; Vö. Újság, 1943. június 20. 5–6.

²⁹ Nemzeti Újság, 1943. június 18. 1.; Magyar Nemzet, 1943. június 18. 1.

Horthy Miklós kormányzó, a „nemzet atyja, a mi nagy családfőnk” úgy gondoskodik a nemzet tagjairól, úgy védi és neveli őket, mint az édesapák a saját gyermekeiket. Ez az oka, mint egy ekkor közzétett vers két sora is jelzi, hogy:

„Felnézünk Rá, mint apjára a gyermek,
Ki bizton jár, ha Ő fogja kezén”.³⁰

1943-ben értelemszerűen azt is hangsúlyozták, hogy az ünnep a háborús viszonyok ellenére békés volt.³¹

A propaganda a kormányzó idős kora kapcsán két fő üzenetet közvetített. Egyrészt kiemelte, hogy továbbra is „frissen és töretlenül” képes betölteni hivatását.³² A vezérképnek erőt, határozottságot és tettekézséget kellett sugároznia, mert a kultikus kijelentések fő üzenete szerint az ország és a nemzet sorsa, biztos jövője kizárólag a kormányzón múlott.³³ Másrészt, az idős kora, a „gazdag élet-tapasztalata és bölcsessége” a vezéri hivatására őt alkalmasabbá is tette – legalábbis a propaganda szintjén.³⁴

A Horthy személye körüli „főkultusz”, a mintaalkotás és a pozitív jövőkép közvetítése szándékával kiegészült a kormányzói család és a családtagok köré felépített „mellékultuszokkal”.³⁵ Horthy István alakját a halálát követően a kötelességteljesítés, a haza iránt vállalt áldozat hangsúlyozására használta fel a háborús propaganda.³⁶ Eszerint a nemzetért minden egyes magyar családnak áldozatot kell hoznia, ahogyan megtette ezt a kötelességtudattól áthatott Horthy-család is. A kormányzó, a „legelső magyar ember” magyarként példát mutatott az „áldozatvállalásban”, mert apaként „a nemzetért áldozta hön szeretett elsőszülött daliás fiát”.³⁷ A kormányzóné alakja elsősorban a szociális érzékenységet szimbolizálta, míg Horthy Istvánné az özvegyek és a katonák ellátása terén végzett tevékenységével fejezte ki ugyanezt.³⁸ A kormányzói család, illetőleg a családtagok kultuszát nemcsak cikkek ápolták, hanem fényképek, portrék is, amelyeket elsősorban a képes hetilapok közölték,³⁹ de időnként feltűntek a napilapokban is. A kormányzóportrék reprezentatív beállításokat követtek, a vezér hatá-

³⁰ 8 Órai Újság, 1943. június 17. 3.

³¹ Új Magyarország, 1943. június 18. 1.

³² Újság, 1943. június 18. 1.; l. még Népszava, 1943. június 18. 1.

³³ *Olasz Lajos: A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944).* Akadémiai Kiadó, Bp. 2007. 427–428.

³⁴ Reggeli Magyarország, 1943. június 18. 1.

³⁵ *Dömötörfi Tibor: A Horthy-kultusz elemei.* História XII. (1990: 6. sz.) 25.

³⁶ *Olasz L.: A kormányzóhelyettesi intézmény i. m. 340., 426–427.*

³⁷ Reggeli Magyarország, 1943. június 18. 1.; l. még Esti Magyarország, 1943. június 17. 2.; Új Magyarország, 1943. június 18. 1.

³⁸ Új Nemzedék, 1943. június 18. 2.

³⁹ Képes Vasárnap, 1943. június 15. 371–384.

rozott tekintetét, céltudatosságát sugározták, azaz a leírt üzenetet jelenítették meg fényképeken.⁴⁰

Az alkalmazott kultuszépítési technikák

A Magyar Távirati Iroda június 12-én tette közzé a kormányzó születésnapjáról szóló hivatalos közleményt, amely tájékoztatást adott arról, hogy a kormányzó kérése ellenére a nemzet miként találta meg a módját az ünneplésnek.⁴¹ A közleményt a napilapok kivétel nélkül leközlötték és ezután egyre több cikket jelentettek meg, amelyeken keresztül előzetesen tájékoztatták az olvasóikat a születésnap rendezvényeiről.⁴² Az ünnepre a már megszokott rituálé keretei között került sor.

Horthy születésnapján a történelmi egyházak országszerte ünnepi és hálaadó istentiszteleteket, miséket tartottak, amelyek közül a fővárosiak emelkedtek ki. A kisebb vidéki gyülekezetekben elég volt vasárnap megemlékezni a kormányzó születéséről, miután 18-a péntekre esett.⁴³ A Kapisztrán téren Haász István táborigaznádok, a miniszterelnök, a kormány néhány tagja és a tábornoki kar képviselői jelenlétében celebrált szentmisét.⁴⁴ A Kálvin-téri református templomban a „bölcshívő vezér” születésének napján Ravasz László dunamelléki püspök hirdette az igét.⁴⁵ A Deák-téri evangélikus templomban Kemény Lajos budapesti esperes az Isten által küldött „megmentőként” méltatta a hetvenöt éves kormányzót.⁴⁶

Az országgyűlés ekkor el volt napolva, így ünnepi ülésre nem került sor. A vármegyék és a törvényhatósági jogú városok törvényhatósági bizottságai, városok és községek képviselőtestületei rendkívüli díszközgyűléseiken, képviselőtestületi üléseiken ünnepeltek. A főispánok, alispánok, polgármesterek (Budapest esetében a főpolgármester is), a törvényhatósági bizottság tagjai, főjegyzők, országgyűlési képviselők, felsőházi tagok, egyetemi tanárok, papok, lelkészek, iskolaigazgatók, gimnáziumi tanárok ünnepi beszédei visszatekintettek az 1919 óta eltelt időszakra. Kivétel nélkül hangsúlyozták, hogy a háborút követő összeomlás a magyar történelem egyik legválságosabb időszak volt, de Horthy Miklós a Gondviselés akaratából kivezette a nemzetet a kaotikus viszonyok közül, s

⁴⁰ *Dömötörfi T.*: A Horthy-kultusz i. m. 25.; Tolnai Világlapja, 1943. június 16. 1.

⁴¹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) K. 428. MTI „könyvatos” Hírek, a) sorozat. Napi tudósítások (a továbbiakban: K. 428. Napi tudósítások), 1943. június 12. 1. Elérhető az interneten: <http://mol.arcanum.hu/mti/>

⁴² L. pl. Reggeli Magyarország, 1943. június 12. 3., 13. 3., 16. 3.

⁴³ Újság, 1943. június 16. 3.; 8 Órai Újság, 1943. június 16. 1.

⁴⁴ Nemzeti Újság, 1943. június 19. 1.

⁴⁵ 8 Órai Újság, 1943. június 18. 5.

⁴⁶ Reggeli Magyarország, 1943. június 19. 2.

a „megújulás” eredményeként, azóta vezeti azon az úton, amely „a boldogabb és szebb jövő felé” visz. A szónokok, a vezérkép bemutatott rétegeit alkalmazva, a kormányzó érdemeit, emberi és „államférfiúi” nagyságát méltatták.⁴⁷ A vezérkép egy vonatkozását szükséges itt külön is kiemelni. Jász-Nagykunszolnok vármegye törvényhatóságának ünnepségén János evangéliuma 3. rész 16. versét parafrázeálta a szónok. Eszerint a kormányzó „*úgy szerette a magyarságot, hogy elsőszülött fiát adta érte, mert aki benne és a magyarság örök életében hisz, az nem vész el, hanem örök élete lesz az ősi földön*”.⁴⁸ Horthy István halála, mint látható volt, beépült a háborús propagandába. Az átnézett sajtótudósításokban, méltatásokban alapvetően az az állítás volt gyakori, hogy a kormányzó a fiát adta a magyarságért, míg a fenti idézet mindösszesen csak egyszer volt olvasható. A statisztikai megállapítás fényében ez a kijelentés ugyan nem tűnik túl jelentősnek, viszont a tartalma, a háborús propaganda céljait kiszolgáló blaszfémia miatt azonban semmiképpen sem megkerülhető. A közgyűlések, visszatérve az ünnepi rítusra, hódoló feliratok formájában is kifejezték a kormányzó iránti ragaszkodásukat. Számos esetben döntöttek arról, hogy megfestetik a kormányzó arcképét. A már elkészült, tehát korábban megrendelt festmények, szobrok és domborművek felavatására is volt példa.⁴⁹

A fegyveres erők számára a kormányzó születésnapja katonai ünnepnap volt. A lakanyákat és a helyőrségeket fellobogózták. Reggel zenés ébresztő volt. A helyőrségek képviselői részt vettek a hálaadó miséken és istentiszteleteken. A tábornoki kar az Országos Tiszti Kaszinó dísztermében ünnepi ebéden vett részt, ahol Csataj Lajos honvédelmi miniszter mondott pohárköszöntőt.⁵⁰

A politikai pártok közül, a sajtó tájékoztatása szerint, a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja fővárosi és vidéki szervezeteiben, a Független Kisgazdapárt pártterkezetlen, a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség képviselői értekezleten ünnepelte meg a kormányzó születésnapját.⁵¹

Az ünneplésben a társadalmi egyesületek, a gazdasági és tudományos élet meghatározott szervezetei is részt vettek, a fővárosban és vidéken egyaránt.⁵²

⁴⁷ Pesti Hírlap, 1943. június 19. 2., 22. 3.; Új Magyarság, 1943. június 19. 2.; Reggeli Magyarország, 1943. június 19. 3.; Esti Magyarország, 1943. június 19. 2.; Az idézet: Esti Kurír, 1943. június 19. 1.

⁴⁸ Magyarország, 1943. június 21. 3. (eredeti kiemelés)

⁴⁹ A vidéki ünnepekhez l. pl. MOL K. 428. Napi tudósítások, 1943. június 18. 15., 17., 24., 30., 34., 37., 41., 49., 51., 54., június 19. 2–3., 5., 8., 17., 19., 21., 23., 26., 28–29., 37., 39., június 20. 1–3., 6., június 21. 4–5., 9., június 22. 3., 5., 7., 14., június 23. 6–7., 20.

⁵⁰ Magyar Nemzet, 1943. június 18. 5.; Új Magyarság, 1943. június 19. 1.

⁵¹ Reggeli Magyarország, 1943. június 12. 3.; Pesti Hírlap, 1943. június 19. 2.; Magyarság, 1943. június 19. 2.

⁵² Pesti Hírlap, 1943. június 19. 2.

A magyar sporttársadalom sem feledkezett meg az államfő születésnapjáról. Az Országos Sport Központ elrendelte, hogy minden olyan sporteseményen, amelyet június 13. és 20. között rendeztek, meg kell erről a napról emlékezni.⁵³

A külföldön élő magyarok a követségeken ünnepeltek, vagy szentmisén vettek részt Berlinben, Rómában, Helsinkiben, Stockholmban és Madridban.⁵⁴ A pápa, Adolf Hitler, Viktor Emánuel, Mussolini, Mannerheim és néhány további baráti állam államfője, miniszterelnöke táviratban fejezte ki jókívánságait.⁵⁵ A német és az olasz lapok előszeretettel foglalkoztak Horthy Miklós születésnapjával, címdalaikon méltatásokat és fényképeket jelentettek meg.⁵⁶ A cikkeik elsősorban Magyarországnak a tengelyhatalmakhoz való hűségét hangsúlyozták, Horthy Miklóst pedig a Szovjetunió elleni háború elkötelezett támogatójaként mutatták be. Ezek az üzenetek a szélsőjobboldali lapokban (Magyarság, Új Magyarság) természetesen sajátos politikai jelentőségre is szert tettek, de a háborús sajtóirányításnak köszönhetően nem hiányozhattak a liberális lapokból és a Népszavából sem.⁵⁷ A finn, a spanyol és a horvát sajtó kormányzót méltató cikkeit is gyakran szemlézték a magyar lapok.⁵⁸

A Horthy-kép közvetítésében, illetőleg a bemutatott ünnepi rendezvényekről szóló tudósítások közreadásában a sajtó mellett a rádió és a filmhíradó is fontos szerepet játszott. A rádió ünnepi műsora⁵⁹ zenés ébresztővel kezdődött, majd a nap folyamán köszöntők,⁶⁰ a kormányzóhoz kötődő korábbi felvételek, hangverseny és ima sugárzására is sor került, de természetesen a hírek között, még ruszin, szlovák, német és román nyelveken is (!), kitüntetett helyen szerepelt Horthy Miklós születésnapja.⁶¹ Kállay Miklós miniszterelnök beszédét, ami a magyar nemzet és a vezére közötti szoros köteléket hangsúlyozta, 19 órakor közvetítette a rádió,⁶² egy részletét a filmhíradó is tartalmazta,⁶³ a teljes szövegét pedig

⁵³ Magyar Nemzet, 1943. június 18. 5.

⁵⁴ Pesti Hírlap, 1943. június 20. 3.

⁵⁵ Pesti Hírlap, 1943. június 22. 3.

⁵⁶ 8 Órai Újság, 1943. június 17. 2.

⁵⁷ Magyarság, 1943. június 19. 2.; Újság, 1943. június 18. 3.; Népszava, 1943. június 19. 2.

⁵⁸ Pesti Hírlap 1943. június 19. 2.

⁵⁹ Újság, 1943. június 17. 5.

⁶⁰ Új Nemzedék, 1943. június 19. 8.

⁶¹ MOL K. 615. Magyar Rádió és Telefonhírmondó Rt. Műsoranyag. 193. csomó. 1943. június. 18. 457–458., 553–556., 651–656.

⁶² Uo. június 18. 651–654. Kállay, az átnézett napilapok által kivétel nélkül leközölt, üdvözlő táviratban is kifejezte a nemzet háláját. L. pl. Új Magyarság, 1943. június 19. 1. A kormány a 3290/1943. M. E. rendelet értelmében a születésnap alkalmából öt pengős ezüstérmét bocsátott ki, amelynek szintén széles sajtóvisszhangja volt. Magyarországi Rendeletek Tára. 1943. II. köt. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Bp., 1944. 1396.; Népszava, 1943. június 18. 1.

leközölték a napilapok.⁶⁴ A miniszterelnök köszöntése után országszerte megszólaltak a harangok.⁶⁵

A Magyar Film Iroda „Magyarország kormányzója” címmel egy 26 perces filmet készített.⁶⁶ A fővárosi és a nagyobb vidéki mozikban június 17-én, a kisebbekben csak ezt követően vetítették.⁶⁷ A film szövege, amit Herczeg Ferenc, a kor konzervatív írófejedelme írt és mondott el, tartalmazta a vezérkép főbb rétegeit és elemeit. Horthy személyét kivétel nélkül összekapcsolta az 1919 és 1943 között elért eredményekkel, sikerekkel: a hadseregszervezés, a gazdaság újjászervezése, a szociális helyzet javítása, a közlekedés fejlesztése, a kultúr-, oktatáspolitikai és a sport támogatása, kitörés a külpolitikai elszigeteltségből, végül a revíziós sikerek. Mindezzel a kormányzó megkerülhetetlenségét hangsúlyozta, ahogyan a film utolsó mondatai is Horthy központi szerepét érzékeltették:

„Ő az a gyémánttengely, mely körül az ezeréves gépezet forog. A széthúzó osztályokat és pártokat az ő páratlan tekintélye forrasztja nemzeti egységbe. A dolgozó nép benne látja a rend és biztonság legfőbb őrét. Benne a hitetlenek is kénytelenek hinni, az állhatatlank is kénytelenek megállapodni. Ezért, aki Horthy Miklóst követi, az a magyar nemzetet követi. A kormányzó a nemzeti egység szimbóluma”.

A rádión és a különféle politikai orientációjú napilapokon keresztül közvetített üzenetek tehát a híradófilmnek köszönhetően a mozilátogatókhoz is eljutottak.⁶⁸

Összegzés

A korszak utolsó éveiben Horthy Miklós kultuszát a háborús viszonyok és a szélsőséges jobboldali eszmék ellensúlyozása céljából szimbolikus rendszerstabilizátorként is felhasználta a kormányzati propaganda.⁶⁹ A kultusz a fennálló politikai és társadalmi berendezkedés stabilitását azonban csak akkor erősíthette, ha a tömegkommunikáción keresztül közvetített fő üzenetei a magyar társadalom minél szélesebb csoportjai számára elérhetőek voltak. A média ugyanis hatásos

⁶³ Filmhíradók Online: <http://filmhíradok.nava.hu/watch.php?id=5062> (letöltési idő: 2010–12–16 11:37)

⁶⁴ L. pl. Új Nemzedék, 1943. június 19. 1.

⁶⁵ Esti Kurír, 1943. június 17. 4.

⁶⁶ Magyarság, 1943. június 20. 15.

⁶⁷ Újság, 1943. június 17. 5.

⁶⁸ <http://filmhíradok.nava.hu/watch.php?id=5052> (letöltési idő: 2010–12–16 12:14)

⁶⁹ Turbucz Dávid: Vezérkultusz és nyilvánosság. Horthy Miklós „országlásának” húszéves jubileuma (1939–1940). Médiakutató XI. (2010: 2. sz.) 101., 113.

eszköze annak, hogy megerősítse az egyének kötődését a politikai hatalomhoz és annak értékrendszeréhez.⁷⁰ Reprezentatív közvélemény-kutatások hiányában nem válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy az egyes társadalmi csoportok miként viszonyultak a kormányzó kultuszához, azaz ez a kormányzati törekvés mennyiben tekinthető sikeresnek. Mindenesetre az megállapítható, hogy az eltérő politikai orientációjú napilapok Horthy Miklós hetvenötödik születésnapja alkalmából előzetesen és utólagosan is tájékoztatták olvasóikat az ünnepi rendezvényekről, változó számú cikkekben, de méltatták is a kormányzót és a nap jelentőségét, közvetítették a Horthy-kép főbb rétegeit és elemeit. Ezt tette a rádió és a filmhíradó is. A rendelkezésre álló tömegkommunikációs eszközök tehát megtették a feladatukat, az elért hatás azonban jelenlegi tudásunk alapján nem megbecsülhető.

Melléklet

1. táblázat: A napilapokban megjelent cikkek száma (1943. június 12–25.)

	közvetlen	közvetett	összesen
	kultuszépítés		
Magyarság	1	13	14
Új Magyarság	2	13	15
Új Nemzedék	3	13	16
Nemzeti Újság	1	15	16
Magyarország ⁷¹	3 (1+2)	28 (11+17)	31 (12+19)
Magyar Nemzet	1	13	14
8 Órai Újság	3	17	20
Pesti Hírlap	2	17	19
Esti Kurír	1	16	17
Újság	1	13	14
Népszava	1	9	10
összesen	19	166	185

⁷⁰ Császi Lajos: A média rítusai. A kommunikáció neodurkheimi elmélete. (Jel-kép könyvtár) Osiris, MTA – ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Bp. 2002. 14., 60–70.

⁷¹ A zárójelben megadott értékek a lap reggeli és esti kiadására vonatkoznak.

2. táblázat: A napilapokban megjelent cikkekben közvetített vezérkép főbb elemei

	Magyarország	Új Magyarország	Új Nemzedék	Nemzeti Újság	Magyarország	Magyar Nemzet	8 Órai Újság	Pesti Hírlap	Esri Kurír	Újság	Népszava	összesen
<i>1. a vezérkép alaprétege</i>												
a „Novara hőse”	3	–	1	2	6	4	1	4	1	3	–	25
<i>2. Horthy Miklós jelöli ki az egyedül járható utat a magyarságnak</i>												
Horthy a nemzet vezére	12	15	8	17	34	17	15	30	17	28	10	203
a nemzet hajójának erős kezű kormányosa	3	2	2	5	10	3	4	7	–	5	–	41
<i>3. Horthy és a magyar nemzet viszonya</i>												
a nemzet egésze ünnepli a kormányzót	22	27	23	24	53	22	28	28	27	34	25	313
a legelső magyar ember	2	7	1	2	15	1	9	8	3	4	1	53
a politikán felül álló „szilárd”, „fix” pont	2	1	1	–	5	–	2	3	1	2	–	17
Horthy testesíti meg a magyar nemzetet	4	8	5	6	24	7	4	11	5	7	2	83
„Horthy apánk”	–	1	1	2	7	1	11	5	1	4	–	33
a nemzet egésze követi Horthy Miklóst	2	5	1	5	12	7	2	8	6	4	4	56
<i>4. a kultusz időfogalma</i>												
a szimbolikus kezdet motívuma	4	11	5	6	23	4	5	8	9	15	7	97
Horthy a szebb magyar jövő letéteményese	9	5	4	5	14	5	6	7	7	6	2	70
<i>5. isteni legitimáció</i>												
a magyarok Istene (Gondviselés) küldötte	10	6	3	9	17	5	12	18	4	12	1	97
<i>6. Horthy „történelmi” tettei</i>												
a nemzet megmentése („nemzetmentő”)	6	5	4	4	15	8	8	12	7	8	2	79
az ország újjáépítése („országépítő”)	8	10	7	7	16	1	4	8	8	14	3	86
az ország nemzetközi tekintélyének helyreállítása	4	2	1	1	6	1	4	2	1	3	–	25
a revíziós sikerek („országgyarapító”)	10	10	6	9	34	9	10	15	7	10	1	121

	<i>Magyarország</i>	<i>Új Magyarország</i>	<i>Új Nemzetek</i>	<i>Nemzeti Újság</i>	<i>Magyarország</i>	<i>Magyar Nemzet</i>	<i>8 Órai Újság</i>	<i>Pesti Hírlap</i>	<i>Esti Kurír</i>	<i>Újság</i>	<i>Népszava</i>	összesen
<i>7. a gyakori jelzős szókapcsolatok</i>												
„bölcös” (vezetés, „országglás”)	9	12	8	11	20	6	9	15	8	16	3	117
„magyar” (vezér, katona, hős, gazda)	1	4	4	6	23	11	7	3	3	4	1	67
„erős” (kéz)	3	1	1	2	5	1	2	6	4	2	–	27
„dicsőséges” (országglás, kormányzás)	–	2	–	–	7	–	3	4	3	2	–	21